

Den svenska idrottens fader

av Anders Hansson

Det är ingen överdrift att påstå att sport tar allt större plats i medierna. Kvällstidningarna har bilagor helt ägnade åt sport och TV-kanalerna med samma nisch tycks bara bli fler. Oavsett vad man tycker om detta (och det går ju att bläddra förbi och byta kanal) måste man konstatera att sporten är ett stort och viktigt inslag i dagens samhälle. Det gör det lätt att ta för givet att det alltid har varit så. Men idrotten såsom vi känner den är en relativt ung företeelse. Trots att Olympiska spelen har anor från antiken.

Sverige var tidigt en framgångsrik idrottsnation på det internationella planet. Vid olympiska spelen i Stockholm 1912 vann den svenska truppen till och med medaljkampen. Framväxten av en modern tävlingsidrott, de stora framgångarna och det faktum att Stockholm fick ta över den olympiska stafettpinnen från storstäder som Paris och London berodde mycket på en speciell man. Han hette Viktor Balck och brukar hedras med epitetet "Den svenska idrottens fader". Det har nu (äntligen) skrivits en biografi om denne pionjär: *Idrott för kung och fosterland* (2007) av Jan Lindroth, professor i historia, särskilt idrottshistoria, vid Stockholms universitet.

Idrottslig frälsning

Född in i Karlskronas medelklass låg Viktor Balcks framtid egentligen och guppade på havet. Den enda frågan var väl egentligen om det skulle bli handels- eller örloggsflottan. Det blev varken eller för under sin officersutbildning på Karlberg kom Balck i kontakt med organiserade kroppsövningar. En händelse som han senare snarast liknade vid en religiös frälsning. Det kom att bestämma den då sjuuttonårige Viktor Balcks liv och yrkesgärning för all framtid. För att kunna ägna sig åt kroppskultur valde Balck att bli på landbacken som officer vid Nerikes regemente, söder om Kumla.

För att uppnå målet att få ägna sig åt sin passion visste Balck att han måste söka sig till det av Per Henrik Ling grundade Gymnastiska centralinstitutet (GCI) i Stockholm, vilket han också gjorde. Per Henrik Ling, även kallad "Den svenska gymnastikens fader", var en gestalt som självfallet betydde mycket för Balck, men som han också gjorde "uppror" mot. Indirekt vill säga eftersom Ling dog redan 1839. Men Lings arv och idéer om gymnastik och kroppsövningar förvaltades och försvarades av de så kallade lingianerna. Lings diktning, fornnordiskt inspirerad som det anstod en medlem i Götiska förbundet, har trots att upphovsmannen valdes in i Svenska Akademien, i stort sett glömts bort.

Linggymnastiken levde däremot kvar långt in på 1900-talet och många känner igen den antingen från skolgymnastiken eller gamla journalfilmer där grupper på snörräta led gör "armar uppåt sträck". Den spreds och blev viktig även utomlands och fungerade troligen som en dörröppnare för Balcks internationella arbete många gånger. Men även om Balck fortsatte att hävda att gymnastiken var grunden som all idrott skulle bygga på ville han helst syssla med något annat. Något friare, mer lustbetonat, där individen kunde förkovra sig och gärna också glänsa. Tävlingsmomentet var centralt för Balck och på den punkten var han lingianernas motpol.

Karakteristiskt fosterländskt

Inspiration för sina idéer hämtade anglofilen Balck i England. Det enda engelska han inte anammade var ordet "sport". "Idrott" skulle det heta, vilket kan ses som ett utslag av nationalism. Fosterlandet och det fosterländska var något Balck talade sig varm för. Det var individens "fosterländska plikt" att ägna sig åt idrott eftersom landet blev starkt om invånarna var i god fysisk form. Dessutom såg han internationell tävlingsidrott som ett sätt att hedra fosterlandet och vinna omvärldens respekt. En mer sentida parallell till detta tänkande var de kommunistiska länderna där idrotten användes i propagandistiskt syfte, med den östtyska "idrottsfabriken" som ett av de mer extrema exemplen. Men fenomenet ses även på andra håll och idag kan man knappast se en guldmedaljör som inte springer ärevarv insvept i nationens flagga.

Höjdpunkten på Viktor Balcks bana inföll samtidigt som Sveriges stjärna på den internationella idrottshimlen brann som allra klarast, nämligen när Stockholm arrangerade de olympiska spelen 1912. Numera verkar det omöjligt för Sverige att få ett OS men landet och huvudstaden var även i början av förra seklet lättviktare som ville dansa med de stora elefanterna. Att så skedde var till stor del Balcks förtjänst. Som medlem av Internationella olympiska kommittén från starten 1894 kunde Balck utöva sitt inflytande och han bidrog också starkt till att evenemanget blev en succé såväl från arrangörmässig som idrottslig synpunkt.

Vid sidan av det fosterländska fanns andra saker som präglade Viktor Balcks syn på kroppsövningar och idrott. Medan linggymnastiken fokuserade på att utveckla fysiken satte Balck det som han kallade "karaktersdaning" främst. För detta ändamål ansåg han att den individuella tävlingsidrotten var överlägsen. Det regelbundna, disciplinerade levet som krävs för idrottsliga topp prestationer såg han som nyttigt. Resultatet skulle bli självständiga, självsäkra, viljestarka unga män (som det handlade om på den här tiden).

Kungliga kontakter

Den bild av Viktor Balck som Jan Lindroth förmedlar stämmer väl överens med de fotografier som finns av honom. Där ser vi en strikt officer, smärt och rakryggad upp i ålderdomen. Balck satte själv en ära i att utöva all slags idrott, även om han egentligen var för gammal när den tävlingsidrott han var med om att driva fram slog igenom. Som lärare på GCI lär han dock ha varit en ganska framstående fäktare, främst med sabeln. Han var en skicklig nätverksbyggare som genom sitt tennisintresse fick kontakt med kungahuset och dåvarande kronprinsen Gustaf (V). Det gav honom inträde i samhällets översta skikt och det var just uppifrån och ner som Balck försökte sprida idrotten i samhället. Det präglade inte minst hans agerande som föreningsmänniska.

Förutom att grunda och vara ordförande för ett flertal föreningar ledde Balck Sveriges centralförening för idrottens främjande, som han tog initiativ till 1897 och kallade sitt kärleksbarn. Centralföreningen fick dock 1903 konkurrens av det mer demokratiskt präglade Riksidrottsförbundet, som i slutändan blev den organisation som överlevde. Idrotten blev en av de stora folkrörelserna i Sverige. Det betyder dock inte att Balcks insatser inte betydde något. Jan Lindroth skriver att tävlingsidrotten hade kommit till Sverige ändå, men att Balck, genom att vara svensk idrotts självklara medelpunkt under lång tid, gav sin prägel på utvecklingen.

Det balckska behövs

Låt oss till sist spekulera i hur Viktor Balck skulle ha sett på idrottslivet som det ser ut i Sverige idag. Vad vi har nu är en väldigt elitinriktad tävlingsidrott, ofta med professionella utövare men med en allt tunnare bredd. Ett aktuellt exempel på det sistnämnda är klassikern Dagbladstafetten som i år ställdes in på grund av för få anmälda lag. Det är inte längre så många som vill idrotta på tävlingsnivå utan att nå den absoluta toppen. Jag tror att Balck skulle vara kluven inför den denna elitism. Han var för att de med bäst anlag fick komma fram men å andra sidan var allas deltagande ett honnörsord för Balck.

Som vi har varit inne på tidigare viftas det ivrigt med flaggor idag. Men Balcks tankar om idrott som fosterländsk plikt känns rätt unkna för de flesta så här hundra år senare. Idén om danandet av karaktären låter också lite otidsenlig. Men i tider när ingen topprestation kan undvika att väcka frågan om dopning, när storstjärnor förlorar fotfästet och verkar tro att vilket beteende som helst är acceptabelt om man bara har pengar och framgång, när allt är tillåtet så länge domaren inte ser något, då kan man önska att karaktären skulle växa i samma takt som musklerna. Här skulle Viktor Balck, den svenska idrottens fader, fortfarande kunna vara viktig för den idrott han älskade så högt.